תכנית לימודים

פסיכולוגיה התפתחותית

מתווה הלימה על פי עקרונות "למידה משמעותית"

מהדורה מעודכנת - לנבחנים החל משנה"ל תשפ"ו

תכנית הלימודים משלבת למידה מעמיקה בשילוב מיומנויות חשיבה מסדר גבוה

נעמי פרצ'יק
ענת פורת

מבנה הוראה- למידה- הערכה

	תכנית הלימודים			הערות
5 יח"ל = +70% 30% = 100%	נושאי בסיס ידע חובה	70%	הערכה חיצונית	כל נושאי הלימוד בתכנית הלימודים מתוך חלקים א', ב' (פרט לאלו שסומנו כהעשרה)
	פרקי בחירה, העמקה והרחבה	30%	הערכה בית ספרית	כל נושאי הלימוד בתכנית הלימודים מתוך חלק ג' (פרט לאלו שסומנו כהעשרה) ובנוסף, יש ללמד גישה עדכנית בנושא 'למידה והתפתחות' באישור הפיקוח

תוכן העניינים

מבוא

חלק א': התפתחות הפרט בסביבתו החברתית

פרק 1. פסיכולוגיה, התפתחות ומה שביניהם

פרק 2. הפרט

פרק 3. הסביבה החברתית

פרק 4. יחסי גומלין בתוך הקבוצה

פרק 5. התיאוריה הפסיכו-חברתית של אריקסון

פרק 6. גיל ההתבגרות

רשימה ביבליוגרפית

חלק ב': מהלך ההתפתחות וטבעה

פרק 1. טבעה של התפתחות

פרק 2. תיאוריות בהתפתחות

פרק 3. התפתחות על פי תקופות גיל

רשימה ביבליוגרפית

חלק ג': למידה והתפתחות

פרק 1. הלמידה מהי?

פרק 2. היבטים הכרתיים הקשורים בלמידה פרק

3. אינטליגנציה

פרק 4. גורמים הנעתיים הקשורים בלמידה פרק

5. אמצעים המעודדים או בולמים למידה פרק 6.

למידה באוכלוסיות מיוחדות

פרק 7. השפעת מצבי לחץ ומשבר על הלמידה.

רשימה ביבליוגרפית

מבוא

הפסיכולוגיה ההתפתחותית מתייחסת לשינויים המתרחשים באדם לאורך זמן, תוך התמקדות בשלושה גורמים: הפרט, הסביבה ויחסי הגומלין ביניהם. כיוון שכל אחד מגורמים אלו משתנה במהלך ההתפתחות, ומשנה בהתאם לכך את איכות וכמות יחסי הגומלין בין הגורמים השונים, הופך תהליך ההתפתחות לתהליך מורכב. ייחודה של תוכנית לימודים זו בכך שהיא שמה דגש לא רק על תוצאותיו של התהליך)כמו תפישת התנהגויות אופיניות לכל גיל(אלא בניסיון להבין את ההשפעות השונות ואת המורכבות שהובילה להתנהגויות אלו. חשיבות רבה ניתנה להבנת מהותם של יחסי הגומלין שבין הפרט לסביבתו, והשפעתם על השינוי בהתנהגות האדם לאורך חייו, זאת, לצורך שימוש בידע זה ככלי משמעותי בתהליך החינוכי.

התכנית מתחלקת לשלושה חלקים:

1. החלק הראשון עוסק בפרט, בסביבתו החברתית ויחסי הגומלין שביניהם. בחלק זה יש התייחסות לכל אחד מהמרכיבים הללו בנפרד, ובסיומו מובאים שלושת המרכיבים הללו באופן אינטגרטיבי בתיאוריה פסיכולוגית כוללת - התיאוריה של אריקסון. התכנים בחלק זה פותחים את תוכנית הלימודים בהתבסס על שתי הנחות. ההנחה הראשונה: התהליכים המתרחשים בתוך הקבוצה; יחסי הגומלין בין הפרט לקבוצה ובין הקבוצה לפרטיה, הם הבסיסיים ביותר להבנת התהליך ההתפתחותי. ההנחה השנייה: תכנים של יחידה זו משמעותיים ללומדים בגיל ההתבגרות מאחר והם קרובים לעולמם, לאור חשיבותה הרבה של הקבוצה בגיל זה, ולתפיסת מקומם האישי בה.

2. החלק השני עוסק בהיבט ההתפתחותי, תוך התייחסות לכשריו של הפרט ולתפקידן של קבוצות שונות המשמעותיות להתפתחותו.)זאת, תוך שימוש בידע שנרכש ביחידה הקודמת(. חלק זה, מורכב משלושה פרקים ראשיים: האחד מתייחס לטבעה של ההתפתחות, השני מביא גישות שונות להסברת התהליכים ההתפתחותיים והשלישי מתאר, על פי רצף גילי, את תחומי ההתפתחות השונים.
חשיבותו של הידע ההתפתחותי הוא בכך, שהוא מהווה כלי להכרת המאפיינים המשותפים לגילאים השונים מחד, ומאפשר להכיר את הפרט ולהיענות לצרכיו הייחודיים, מאידך. הידע התאורטי על תהליך ההתפתחות מכוון את עבודתו של המחנך, לכן, בסוף כל פרק משולבים "יישומים לתהליך החינוך" בהם יש התייחסות לביטויים המעשיים הרלוונטיים ביותר של עבודת המחנך.

3. החלק השלישי עוסק בתהליך הלמידה, כחלק משמעותי בתהליך ההתפתחותי. בחלק זה מוצגים נושאים הקשורים לתהליך הלמידה בהיבט התיאורטי ובהיבט המעשי. הושם דגש על הפרט בתוך התהליך ועל גורמים שונים בתוך קבוצת הלימוד)כמו: המורה, התלמידים, התכנים הנלמדים וכו'(.
בחלק זה נעשה שימוש במושגים ובתהליכים שנלמדו ביחידות קודמות, תוך שילובם בידע חדש המתאר את תהליך הלמידה על גורמיו השונים. כאן גם ניכרת המורכבות של יחסי הגומלין בין הגורמים השונים המשפיעים על תהליך הלמידה, המתייחסים לתהליך ההתפתחות, ובו זמנית משפיעים זה על זה. חלק זה הוא המורכב והאינטגרטיבי מבין שלושת החלקים.

מתוך המורכבות ומתוך הכרת יחסי הגומלין בין הגורמים השונים שהועלו בתכנית הלימודים מתגלה השונות שבין בני האדם. הבנת השונות וקבלתה תוביל לדעתנו לרגישות רבה יותר לפרט, שהיא מהותית לעבודה החינוכית אך לא פחות חשובה למתבגר כלומד.

חלק א':
התפתחות הפרט בסביבתו החברתית

מטרות כלליות:

- הבנת חשיבותם ומורכבותם של יחסי הגומלין בין הפרט לסביבתו כחלק מתהליך ההתפתחות.
- טיפוח הרגישות של התלמיד לגורמים המשפיעים על יחסי הגומלין בתוך תהליך ההתפתחות.

פרק ראשון: פסיכולוגיה, התפתחות ומה שביניהם:

מטרות:

- הכרת מושגים בסיסיים בפסיכולוגיה התפתחותית. הכרת
- גורמים המשפיעים על ההתפתחות.

1. ייחודה של הפסיכולוגיה ההתפתחותית.

1.1 מהי פסיכולוגיה?
1.2 מהי פסיכולוגיה התפתחותית?
1.3 מטרות הפסיכולוגיה ההתפתחותית.

* בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 10-14.
* *לב-שלם, א')2012(, יחיד ויחד, יחסי גומלין בין הפרט לבין הקבוצה. הוצאת מפ"ט עמל, ת"א.*

1.4 מושג ההתפתחות - שינוי איכותי, שינוי כמותי, ארגון ההתנהגות מחדש.
1.5 התפתחות נורמטיבית לעומת התפתחות אישית.

* סרוף ושות')1998(, עמ' 22-25.
* פרצ'יק, נ' ופורת, ע')2004(, התפתחות הפרט מלידה עד גיל ההתבגרות, *הוצאת מפ"ט עמל, ת"א*

2. המשפיעים על התהליך ההתפתחותי: הפרט, הסביבה ויחסי הגומלין ביניהם.

2.1 הפרט - הסגנון הייחודי של האדם בחשיבה, בהתנהגות וברגשות.
2.2 מרכיבי הסביבה:

א. סביבה פיסית.
ב. סביבה אנושית.

2.3 יחסי הגומלין בין הפרט והסביבה - יכולתו של האדם להיפגש עם יותר מסביבה אחת בו זמנית.

* דרום, ד')1989(, עמ' 15-16.
* בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1993(, עמ' 11, 13)מפגש ***I***, חלק ג'(.

3. סוגיות מרכזיות בנושא ההתפתחות.

3.1 גורמים ביולוגיים וסביבתיים בהתפתחות:
3.1.1 בשילה, גדילה ולמידה.
3.1.2 הניסוי של גזל וטומפסון - "התאומות המטפסות במדרגות".

העשרה

* בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 14-19
* פרצ'יק, נ' ופורת, ע')2004(, התפתחות הפרט מלידה עד גיל ההתבגרות, *הוצאת מפ"ט עמל, ת"א*

פרק שני: הפרט

מטרות:

- הכרת מגוון הכוחות המשפיעים על הפרט והשלכותיהם על התנהגותו.
- הכרת מושגים בסיסיים הקשורים בתורשה וסביבה.
- הכרת יחסי הגומלין של התורשה והסביבה בעיצוב הפרט.
- טיפוח רגישות להבדלים ייחודיים בין ילדים הנובעים מהשפעות לא סביבתיות)לדוגמא: מזג(.

1. מבוא - הכוחות הפועלים על הפרט ומעצבים אותו: גנטי, התנסותי-אישי, חברתי.

1.1 גנטי - דחפים, יכולת.

1.2 התנסותי - אישי - התנסות אישית, חיובית ושלילית. חברתי -

1.3 השפעה של הסביבה החברתית.

* שקדי, מ')1998(, עמ' 13-22.

2. חלקה של התורשה וחלקה של הסביבה בעיצוב הפרט.

2.1 הבהרת המושגים – פרט, תורשה, סביבה

2.2 יחסי הגומלין שבין תורשה וסביבה.

2.3 השפעת הסביבה והשפעת התורשה - מחקרי תאומים.

2.4 השפעת הסביבה והשפעת התורשה - "ילדי פרא", המקרה של ג'ני.

* סרוף, א' ושות')1998(, עמ' 65-73, 28-31.
* בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 14-19)מפגש *II*(.
* סולברג, ש')1995(, עמ' 48-50.

3. הבדלים מולדים בין ילדים - תכונות 'מזג' כדוגמא.

3.1 מזג - הגדרה.

3.2 תכונות המזג)על פי THOMAS CHESS & BIRCH, 1970(.

3.3 תכונות מזג כמשפיעות על יחסי הגומלין עם הסביבה.

* גרוסמן, ג')1996(, עמ' 78-88.
* סולברג, ש')1995(, עמ' 125-127.
* טל, ק')1997(, עמ' 238-248.

4. מניעים פנימיים של הפרט - תאורית מדרג הצרכים של מאסלו.

4.1 צורכי האדם - תיאור והסבר.

4.2 תרומת מדרג הצרכים להבנת התנהגות האדם.

4.3 הביקורת על התיאוריה.

* בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 147-151)מפגש *I*, חלק ב'(.

5. משמעות מדרג הצרכים בחינוך ובהוראה.

5.1 השפעת צורכי האדם על יחסי הגומלין שלו עם הסביבה החברתית.

5.2 קיום הנעה פנימית ללומד.

5.3 התחשבות בצרכים הייחודיים של הלומדים במסגרת חינוכית.

5.4 הגברת ההנעה ללמידה באמצעות סיפוק צורכי הלומדים.

* בר-אל, צ')1996(, עמ' 177-178.

פרק שלישי: הסביבה החברתית

מטרות:

- הכרת הקבוצה ואפיוניה כסביבה חברתית.
- הכרת מושגים בסיסיים הקשורים בתהליכים קבוצתיים.
- הבנת התהליך שבאמצעותו משפיעה הקבוצה על הפרט.
- הבנת חשיבותה של הקבוצה בבניית מושג העצמי ותפקידי המין.

1. מהי קבוצה?

1.1 הגדרות שונות.

1.2 סוגי קבוצות:

1.2.1 קבוצה ראשונית. קבוצה

1.2.2 משנית.

1.2.3 קבוצת השתייכות מול קבוצת התייחסות.

* שמאק, ר', שמאק, פ')1978(, עמ' 14.

* זיו, א')1981(, יח' 7, עמ' 4-5, 14.

1.4 נורמות הקבוצה:

1.4.1 הגדרת המושג.

1.4.2 נורמות פורמליות ובלתי פורמליות.

1.4.3 הציות לנורמות - קונפורמיות.

1.4.4 סנקציות.

* שמאק, ר', שמאק, פ')1978(, עמ' 39-40.

* זיו, א')1981(, יח' 7, עמ' 11-12.

* בר-אל, צ')1996(, עמ' 239-240, 242-245.

1.5 ציפיות:

1.5.1 הגדרת המושג.

1.5.2 תהליך יצירת ציפיות.

1.5.3 השפעת הציפיות על ההתנהגות.

* בר-אל, צ')1996(, עמ' 227-230.

1.7 מנהיגות:

1.7.1 תפקיד המנהיג.

1.7.2 מקורות הכוח של המנהיג.

* בר-אל, צ')1996(, עמ' 285-287.

* זיו, א')1981(, יח' 7, עמ' 27.

2. השפעתה של הקבוצה על הפרט.

2.1 תהליך החיברות:

2.1.1 החיברות כתהליך הנמשך לאורך חיי האדם:

א. המודל האקולוגי של ברונפנברנר.

ב. מרכזיותן של קבוצות שונות בתקופות התפתחות שונות.

ג. אמצעים להשפעה על האדם - הוראה גלויה, התנסויות יומיומיות, חיזוק ועונש, הסתכלות ותצפית, הזדהות.

2.1.2 חשיבותו של תהליך החיברות.

* סולברג, ש')1995(, עמ' 175-178.

* סרוף, א' ושות')1998(, עמ' 95.

2.1.3 סוכני חיברות:

א. משפחה -

תפקידי המשפחה – כסוכן חיברות -

מרכזיות המשפחה בשלבי ההתפתחות השונים. -

דפוסים של התנהגות הורית והשפעתם על הילד.

* סרוף, א', ושות')1998(, עמ' 73-75.

* סולברג, ש')1995(, עמ' 179-181.

ב. קבוצת השווים - תפקידה של קבוצת השווים.

השפעתה בשלבי התפתחות שונים של האדם.

ג. מסגרת חינוכית - מקצה מרמות וערכים. -

אווירת המסגרת החינוכית כמשפיעה על יחסים חברתיים למידה והישגים לימודיים.

* סרוף, א' ושות')1998(, עמ' 81-84.

2.1.4 דוגמאות לסוכני חיברות נוספים – קהילה, אמצעי תקשורת, תרבות, תנועות נוער, מפלגות וכדו':

א. התפקיד החשוב של סוכן החיברות.

ב. השפעת סוכני החיברות בגילאים השונים.

* סרוף, א, ושות')1998(, עמ' 94-98.

2.1.5 תהליכים התורמים לתהליך החיברות - חיזוק ועונש, הסתכלות ותצפית, הזדהות:

א. מהות התהליך או הטכניקה.

ב. מרכזיות התהליך בשלבי ההתפתחות השונים.

השערה

* מאסן, פ', קונג'ר, ג', קאגן, ג')1979(, עמ' 321-326.

2.2 מושג העצמי:
2.2.1 דימוי עצמי:
א. הגדרת המושג.
ב. מרכיבי הדימוי העצמי.
ג. השפעת הדימוי העצמי על התנהגות האדם.
ד. דימוי ריאלי, דימוי אידאלי והפער ביניהם.
ה. גורמים המשפיעים על עיצוב הדימוי העצמי בתקופות חיים שונות.

2.2.2 הערכה עצמית:
א. הגדרת המושג.
ב. הגורמים המשפיעים על ההערכה העצמית.

** בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 136-143.*
** סרוף, א' ושות')1998(, עמ' 354-355, 440-442.*

2.2.4 חלקה של מערכת החינוך בהתפתחות דימוי עצמי והערכה עצמית חיובית:
א. הישגים לימודיים כמשפיעים על הדימוי העצמי.
ב. השפעת המפגש עם בני הגיל.

** סולברג, ש')1995(, עמ' 240-243.*

2.2.5 זהות המינית:
א. הגדרת המושג.
ב. תפקידי המין.
ג. הבנת קביעות המין - הבדל התפתחותי.
ד. תיאוריות על רכישת זהות מינית ותפקידי המין - פסיכואנליטיות, קוגנטיביות, למידה חברתית.

** בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 144-148.*

פרק רביעי: יחסי גומלין בתוך קבוצה

מטרות: טיפוח הרגישות למורכבות יחסי הגומלין בין הפרטים בקבוצה.
הבנת התקשורת כאמצעי ליצירת פעילות גומלין בקבוצה.
הבנת התקשורת ככלי המאפשר השתלבות יעילה של הפרט בקבוצה.
הכרת מרכיבי 'אקלים הקבוצה' והשפעתם על תהליך הלמידה.

1. תקשורת כמוקד פעילות הגומלין בקבוצה)ע"פ הספר "יחיד ויחד" /אלן לב שלם(
1.1 מהי תקשורת -
1.1.1 אמצעי ליצירת זיהוי

1.2 תקשורת כתהליך הדדי: מבנה

1.2.1 יחידת תקשורת מורכבות

1.2.2 התהליך התקשורתי.

1.3 דפוסי תקשורת בקבוצה:

1.3.1 תקשורת מילולית - חד-סיטרית, דו סטרית.

1.3.2 תקשורת בלתי מילולית.

1.4 תקשורת יעילה ולקויה:

1.4.1 גורמים המשפיעים על קליטת המסר ופירושו.

1.4.2 תקלות בתקשורת ומגורמים לכך

1.4.3 מיומנויות תקשורת - הקשבה, ניסוח מחדש, ביטוי רגשות, משוב.

רעשרה

* *לב-שלם, א')2012(, יחיד ויחד, יחסי גומלין בין הפרט לבין הקבוצה. הוצאת מפ"ט עמל, ת"א.*
* *בר-אל, צ')1996(, עמ' 257-268, 269-283.*

* *דרום, ד')1989(, עמ' 209-210 , עמ' 212-227.*
* *שמאק, ר', שמאק, פ')1978(, עמ' 41-40, עמ' 160-177*

פרק חמישי: התיאוריה הפסיכו-חברתית של אריקסון -

כמייצגת את מקומה של הקבוצה החברתית ויחסי הגומלין בינה ובין הפרט.

מטרות:

הכרת התיאוריה ההתפתחותית של אריקסון.
יישום המושגים: עצמי, סביבה ויחסי גומלין בתיאוריה של אריקסון.
העמקת ההבנה של חשיבותם של יחסי הגומלין לעיצוב הפרט.
חשיבותו של המבוגר ותפקידיו בפתרון הקונפליקט אצל הילד בשלבי ההתפתחות השונים.

1. ייחודה של התיאוריה.

1.1 יחסי גומלין בין הילד והמבוגר - הפרט והקבוצה.

1.2 הרחבת המעגל הפסיכו-חברתי בהתפתחות.

1.3 צרכי הפרט המשתנים על-פי גיל והענות בקבוצה לצרכיו.

1.4 משמעותו וחשיבותו של הקונפליקט להתפתחות האישית.

2 הנחות יסוד.

3. שלבי התפתחות – חמישה שלבים ראשונים.

4. יישומים בחינוך ובהוראה.

* *בר-אל, צ')1996(, עמ' 95-104.*
* *בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(מפגש II, עמ' 35-44.*

פרק שישי: גיל ההתבגרות

1. ייחודי לתקופה:
   1.1 תחילת ההתבגרות המינית והשפעתה על כל תחומי ההתפתחות.
   1.2 רכישת מיומנויות קוגנטיביות חדשות - חשיבה לוגית.
   1.3 גיבוש הזהות האישית ו"היציאה לעצמאות".
   1.4 קבוצת השווים כקבוצת ההשתייכות העיקרית.

2. התפתחות גופנית)בספר **"התפתחות הפרט מלידה עד גיל ההתבגרות"** ע"מ 104(:
   2.1 שינויים גופניים - הורמונלים והתחלה המינית.

***** פרצ'יק, נ' ופורת, ע')2004(, התפתחות הפרט מלידה עד גיל ההתבגרות, עמ' 104
** בר-אל, צ' נוימאיר, מ')1992(, עמ' 168-170.*

   2.2 עצמאות של ההתבגרות המינית.

** כנ"ל, עמ' 176.*

   2.3 יישומים לחינוך ולהוראה: הקשר בין ההתפתחות הגופנית לתפקוד בבית-הספר.

** סרוף ושות')1998(, עמ' 602-603.*

** סרוף ושות')1998(, עמ' 628-629.*

3. התפתחות רגשית - חברתית:

   התפתחות תפיסת העצמי.
   א. גבוש זהות אישית - אריקסון.
   ב. רכישת עצמאות.
   ג. תנודות במצבי הרוח.

** כנ"ל, עמ' 170-173.*

4. היחסים עם קבוצת השווים)בספר "התפתחות הפרט מלידה עד גיל ההתבגרות" עמ' 109-112(
   4.1 קבוצת השווים כקבוצת השתייכות.

   4.2 תפקידיה של קבוצת השווים עבור המתבגר.

** בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 173-175.*

   4.3 מאפייני חברויות בגיל ההתבגרות.

** סרוף ושות')1998(, עמ' 653-654.*

   4.4 מקום קבוצת השווים ומקום המשפחה בגיל ההתבגרות.

* בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 178-180.

4.5 יישומים לחינוך ולהוראה:

א. שימוש בסמים ואלכוהול בגיל ההתבגרות.

* סרוף ושות')1998(, עמ' 675-677.

ב. בעיות אכילה בגיל ההתבגרות.

* בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 182-185.

5. הקשר בין תחומי ההתפתחות)בספר "התפתחות הפרט מלידה עד גיל ההתבגרות" עמ' 113(

5.1 הקשר בין ההתפתחות הגופנית להתפתחות הקוגנטיבית - התפתחות עצמית המאפשרת חשיבה מופשטת.

* סרוף ושות')1998(, עמ' 627.

5.2 הקשר בין ההתפתחות החברתית להתפתחות הריגשית - דימוי עצמי ומעמד חברתי.

* בר-אל, צ' נוימאיר, מ')1992(, עמ' 177-178.

5.3 התפתחות קוגנטיבית כמשפיעה על שקול הדעת המוסרי)המודל של קולברג(.

* כנ"ל, עמ' 95-97.

רשימה ביבליוגרפית

בר-אל, צ')1996(, פסיכולוגיה חינוכית. הוצאת רכס, אבן יהודה.

בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, מפגשים עם הפסיכולוגיה. הוצאת רכס, אבן יהודה.

בר-טל, י')1986(, פעילות גומלין בכיתה. יח' 8, הוצאת האוניברסיטה הפתוחה, ת"א.

גל, ס', אלכסנדרוביץ', מ', ק')1992(, טיפוחון. הוצאת דיונון, ת"א.

גרוסמן, ג',)1986(, ילדים בעייתיים בכיתות רגילות. הוצאת צ'ריקובר, ת"א.

דרום, ד')1989(, אקלים של צמיחה. הוצאת ספריית הפועלים, ת"א.

זיו, א')1975(, פסיכולוגיה בחינוך. הוצאת יחדיו, ת"א.

זיו, א')1981(, פסיכולוגיה בחינוך. יח' 7-8, הוצאת האוניברסיטה הפתוחה, ת"א.

טל, ק',)1997(, מאפייני המזג שלך ושל הילדים, בסיס לגיבוש התייחסות אינדבידואלית. בתוך: הד-הגן, שנה ס"א, חוברת ג', אדר ב', עמ' 238-248, ת"א.
לב-שלם, א')2012(, יחיד ויחד, יחסי גומלין בין הפרט לבין הקבוצה. הוצאת מפ"ט עמל, ת"א.

מאסן, פ', קונג'ר, ג', קאגן, ג')1979(, התפתחות הילד ואישיותו. הוצאת לדורי, ת"א.

סולברג, ש')1995(, פסיכולוגיה של הילד והמתבגר. הוצאת משכל, ירושלים.

סרוף, א', קופר, ר', ודהרטי, ג')1998(, התפתחות הילד, טבעה ומהלכה. הוצאת האוניברסיטה הפתוחה, ת"א.

פרצ'יק, נ' ופורת, ע')2004(, התפתחות הפרט מלידה עד גיל ההתבגרות, *הוצאת מפ"ט עמל, ת"א*

שמאק, ר', שמאק, פ')1978(, תהליכים קבוצתיים בכיתה. הוצאת אח, קריית ביאליק.

שקדי, מ')1998(, ללמד מורים הקשבה טוטלית. הוצאת אוצר המורה, ת"א.

חלק ב':
מהלך ההתפתחות וטבעה

מטרות כלליות:

טיפוח רגישות לשונות בין ילדים בתהליך ההתפתחות.

הכרת התנהגויות אופייניות לשלבי ההתפתחות השונים של הילד.

הבנת המקור להתנהגות האופיינית לגילאים השונים, על-פי תאוריות פסיכולוגיות.

***התלמידים ייחשפו לרצף של תקופות הגיל ויעמיקו בכל תקופת גיל בתחומי התפתחות נבחרים כמפורט בתכנית. בכל תקופת גיל חשוב להתייחס הן ליישום והן לקשר בין תחומי ההתפתחות.**

פרק ראשון:טבעה של ההתפתחות:

מטרות: הבנת מושג ההתפתחות וטבעה.

טיפוח רגישות להתפתחות נורמטיבית ולא נורמטיבית.

הבנת ההיבטים המחקריים באמצעותם נרכש הידע לגבי התפתחות הילד.

1. מושג ההתפתחות - שינוי איכותי, שינוי כמותי, ארגון ההתנהגות מחדש.
2. התפתחות נורמטיבית לעומת התפתחות אנושית.

** סרוף ושות')1998(, עמ' 25-22.*

3. סולמות או טבלאות התפתחות)בספר "התפתחות הפרט מלידה עד גיל ההתבגרות" עמ'10(.
   - 3.1 דוגמא לסולם התפתחות)גזל דנבר, או ביילי(.
   - 3.2 מטרות השימוש בסולם התפתחות לאנשי חינוך:
     - 3.2.1 התאמת פעילויות לרמה ההתפתחותית.
     - 3.2.2 תחילת תהליך איתור של מצבי התפתחות יוצאי דופן)התייחסות לשונות הבינאישית(.

** אלכסנדרוביץ, מ', אלכסנדרוביץ, צ')1987(, עמ' 77-67. **
סרוף ושות')1998(, עמ' 237-235, סולם ביילי.

4. סוגיות מרכזיות בנושא ההתפתחות.
   - 4.1 גורמים ביולוגיים-סביבתיים בהתפתחות:
     - 4.1.1 תורשה לעומת סביבה)קופיע בשיעור 2.2(.
     - 4.1.2 בשילה, גדילה ולמידה.
     - 4.1.3 הניסוי של גזל וטומפסון - "התאומות המטפסות במדרגות".

עבר לחלק א' פרק ראשון
עבר לחלק א' פרק ראשון

* בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 14-19.

4.2 התפתחות בשלבים או התפתחות ברצף:

4.2.1 תאוריות של שיפור הדרגתי - רצף)לדוגמה, תאוריית העבודה והגישה ההתנהגותית(.

4.2.2 תאוריות של שינויים איכותיים במהלך ההתפתחות - שלבים)לדוגמה, פיאז'ה, פרויד, אריקסון, קולברג(.

4.2.3 שילוב בין שתי הגישות.

* *סרוף, ושות')1998(, עמ' 44-43.*

4.3 התנסויות מוקדמות לעומת התנסויות בהווה - יציבות לעומת שינוי:

4.3.1 תאוריות המיחסות חשיבות רבה להתנסויות מוקדמות - תקופה או גיל קריטי)אריקסון ופרויד(. תאוריות

4.3.2 המיחסות חשיבות להשפעת התנסויות בהווה - יש אפשרות לשינוי במהלך ההתפתחות.

* *סרוף, ושות')1998(, עמ' 46-44.*

5. שיטות לחקר ההתפתחות)בספר "התפתחות הפרט מלידה עד גיל ההתבגרות" עמ'14-17(

5.1 ניסוי.

5.2 תצפית בתנאים טבעיים.

5.3 שילוב תצפית וניסוי.

5.4 חקר שינויים לאורך זמן.

* *סרוף, ושות')1998(, עמ' 52-46.*

6. נושאים לחינוך ולהוראה)בספר "התפתחות הפרט מלידה עד גיל ההתבגרות" עמ' 18-19(

6.1 התצפית ככלי בעבודת המחנך:

6.1.1 סוגים שונים של תצפית.

6.1.2 יתרונותיה וחסרונותיה של תצפית.

6.1.3 התצפית ככלי לתיעוד.

* פרצ'יק, נ' ופורת, ע')2004(, התפתחות הפרט מלידה עד גיל ההתבגרות
**טל, ק',)1993(, עמ' 20-25.*
* *רינלדי, ק')1999(, המאמר כולו.*

פרק שני: תאוריות בהתפתחות

מטרות:

הכרת המושג "תאוריה" ו"תאוריה התפתחותית".
הכרת המושגים המרכזיים בתאוריות ההתפתחות השונות.
הבנת העקרונות העומדים במרכז כל תאוריה.
הבנת התפיסה הייחודית של כל תאוריה את התפתחות הילד.

1. טבען של תאוריות התפתחותיות

1.1 מהי תאוריה ומה תפקידה.

1.2 כללים - הגיונית, עקבית ונתמכת על-ידי ממצאים.

1.3 תאוריות שונות המתייחסות לתחומי התפתחות שונים)לדוגמה: קוגניטיבי - פיאז'ה, רגשי - אריקסון ופרויד וכו'(.

* סרוף, ושות')1998(, עמ' 32-31.

2. מדוע כה רבות התאוריות?

* *סרוף ושות')1998(, עמ' 43-42.*

3. תאוריות מרכזיות.

הערות:

1. בפרק זה מוזכרות 6 תאוריות מתוכן 2 תאוריות הן חובה:
   התאוריה הקוגנטיבית - פיאז'ה, התאוריה הפסיכואנליטית-פרויד.
   (תאוריית הלמידה החברתית חובה **בנדורה- עבר לחלק ג)**
2. בכל אחת מהתאוריות יש להתייחס ל: עקרונות ומושגים מרכזיים, הנחות יסוד, הסברת עיקרון החלוקה לשלבי התפתחות והתייחסות התאוריה לסוגיות מרכזיות בהתפתחות (עיין פרק ראשון סעיף 4)
3. התיאוריות ילמדו כולל ההתייחסות המפורטת לכל תקופות הגיל (כולל גיל ההתבגרות) כפי שהן מופיעות בפרקי ההתפתחות ע"פ תקופות הגיל בספר הלימוד "התפתחות הפרט מלידה עד גיל ההתבגרות"

3.1 תאורית התפתחות קוגנטיבית - פיאז'ה ומבקריו.

בספר התפתחות הפרט מלידה ועד גיל ההתבגרות: סעיף ב', סעיף ג' (בסעיף ג' להתמקד בשלושה שלבים ראשונים), סעיף ה' ויישומים לחינוך ולהוראה.

* פרצ'יק, נ' ופורת, ע' (2004), התפתחות הפרט מלידה עד גיל ההתבגרות
* *בר-אל, צ')1996(, עמ' 130-115.*
* *בראל, צ', נוימאיר, מ')1992(), עמ' 53-48.*

3.2 התאוריה הפסיכואנליטית - פרויד.

בספר התפתחות הפרט מלידה ועד גיל ההתבגרות:
סעיף ב', סעיף ג' (בסעיף ג' להתמקד בשלושה
השלבים הראשונים. סעיף זה לא ייכלל בתהליך
ההערכה), סעיף ה' ויישומים לחינוך ולהערכה.

* פרצ'יק, נ' ופורת, ע')2004(, התפתחות הפרט מלידה עד גיל ההתבגרות
* בראל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 34-32, 27-24.
* בראל, צ', נוימאיר, מ')1993(, עמ' 116-101.
* *סרוף ושות')1998(, עמ' 39-38.*

3.3 תאוריה חברתית - רגשית - תאורית הלמידה החברתית - בנדורה.

* בר-אל, צ')1996(, עמ' 47-41.
* סרוף ושות')1998(, עמ' 39-38.

עבר לחלק ג

3.4 תאוריה קוגנטיבית - חברתית - ויגוצקי

* *בר-אל, צ')1996(, עמ' 82-74.*

3.5 תאורית התפתחות המוסר - קולברג.

* *בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 97-92.*

העשרה

3.6 התיאוריה הרגשית - קוגנטיבית של גרינספאן.

* *גרינספאן, ס. פורום, כ"ג 1993.*

העשרה

פרק שלישי: התפתחות על פי תקופות גיל

מטרות:

הכרת התהליכים ההתפתחותיים האופייניים לגיל וביטויים בתחומים שונים: פיסי, מוטורי, קוגנטיבי, רגשי וחברתי.
היכולת לאפיין את השינוי האיכותי והייחודי בכל תקופת גיל.
טיפוח הרגישות לשונות בין ילדים בתוך טווח ההתפתחות האופייני לגיל.
הבנת התהליך ההתפתחותי כתוצר אינטגרטיבי של תחומי ההתפתחות השונים.
טיפוח היכולת לקשר בין מאפייני ההתפתחות לבין תהליך החינוך וההוראה בגילאים השונים.

1. מהתפתחות קדם לידתית עד היילוד.

1.1 הגנים והתורשה.

1.2 התעברות.

* *קיצינגר, ש')1985(, עמ' 58-57.*

1.3 התפתחות קדם לידתית:

1.3.1 העובר כיצור אנושי פועל ומגיב.

* *בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 101-100.*

1.3.2 השפעת גורמים מזיקים על התפתחות העובר.

* *כנ"ל, עמ' 107-103.*

1.4 הלידה.

* *בר-אל, צ', נוימאיר,מ')1992(, עמ' 109-107.*

1.5 אפיוני היילוד - כהקדמה לפרק הינקות)מבט כלל-פרוט בפרק הבא לפי תחומי ההתפתחות(.

1.5.1 הסתגלות ראשונית לעולם:

א. שינה.

ב. בכי.

* *מקור ביבליוגרפי לשימוש כרקע בלבד: סולברג, ש')1995(, עמ' 72-68.*

1.5.2 המשותף והמבחין בין יילודים:

1(המשותף - מצבי שינה ומצוקה, בכי, רפלקסים, חושים, יכולת למידה וקשב)כללי(.

2(המבחין - מזג)נלמד בהרחבה בשנה הקודמת(.

** מקור ביבליוגרפי לשימוש כרקע בלבד: בר-אל, צ' ונוימאיר, מ')1992(, עמ' 120 - המבוא לפרק 7.*

2. ינקות 24-0 חודש.

2.1 ייחודי לתקופה:

2.1.1 מתלות התינוק במבוגר, לעצמאות של תקופת הילדות.

2.1.2 תקופה של גדילה מואצת.

2.1.3 מדיפוזיות להתנהגות מכוונת.

2.1.4 משימוש בשפה בלתי מילולית לשימוש בשפה מילולית.

2.2 התפתחות גופנית:

2.2.1 התפתחות מוטורית:

א. רפלקסים של היילוד.

** סרוף ושות')1998(, עמ' 162-163.*

ב. המיומנות המוטורית וגדילה פיזית - עקרונות.

** סולברג, ש')1995(, עמ' 82-83.*

2.2.2 התפתחות התפיסה:

א. חישה ותפיסה: ראייה, שמיעה, טעם וריח, תפיסת צבע ותפיסת עומק.

** בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 112-115. * סולברג, ש')1995(, עמ' 73.*

ב. התפיסה כמערכת אינטגרטיבית.

** סולברג, ש')1995(, עמ' 80.*

2.3 התפתחות קוגנטיבית.

2.3.1 ראשיתה של ההתפתחות הקוגנטיבית - התקופה הסנסו-מוטורית על-פי פיאז'ה:

א. מרפלקסים לחשיבה ייצוגית.

ב. התפתחות מושג האובייקט.

** בר-אל, צ' נוימאיר, מ')1992(, עמ' 53-58.*

2.3.2 למידה וזכירה:

א. התרגלות והפרת התרגלות (הביטואציה).

** סרוף ושות')1998(, עמ' 187-188.*

ב. התפתחות הזיכרון.

** מאסן ושות')1979(, עמ' 134-136.*

העשרה

2.4 התפתחות רגשית – חברתית

2.4.1 השלב האורלי)פרויד.

* בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 27.

2.4.2 יכולות היילוד המאפשרות קיום יחסי גומלין חברתיים:
בכי, חיוך, זיהוי התרחשויות מותנות, תגובה לדבור אנושי.

* סרוף ושות')1998(, עמ' 247-249.

2.4.3 התקשרות:
א. התקשרות מהי?

* בר-אל, צ' נוימאיר, מ')1992(, פרק 7.

ב. השלב האורלי)פרויד(והתקשרות.

ג. אמון בסיסי והתקשרות

* סולברג, ש')1995(, עמ' 106-107.

ד. חסך אמהי:
1(מחקרי הקופים של הרלו.
2(מחקרים של ילדי מוסדות (בולבי, ספיץ וסקילס.)

ה. חשיבות ההתקשרות להתפתחות - "המצב הזר" - איינסוורת.
* בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 120-132, פרק 7.

2.5 קשר בין תחומי ההתפתחות השונים:
2.5.1 יכולות התינוק (תפיסה)המקדמות קשר רגשי בזמן האכלה.

* מאסן, ושות')1979(, עמ' 156.
* סולברג, ש')1995(, עמ' 75, תפיסת פנים.
2.5.2 קשר בין ההתפתחות הקוגנטיבית וההתפתחות הרגשית.
א. שיפור יכולת האבחנה וחרדת זרים.

* בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 32.

ב. רכישת קביעות אוביקט, שיפור הזיכרון וחרדת ניתוק (נטישה)
* טל, ק')1991(, עמ' 19-20.

2.6 יישומים לחינוך ולהוראה.
השפעת הגרייה על ההתפתחות - יתרונותיה וחסרונותיה של גרייה לתנוקות.

* אלכסנדרוביץ)1987(, עמ' 148.
* סרוף, ושות')1998(, עמ' 241-239.

3. "הגיל הרך" 30-18 חודש.

3.1 ייחודי לתקופה:

3.1.1 התפתחות הייצוג הסמלי.

3.1.2 תחילת השימוש בשפה מילולית.

3.1.3 תקופת מעבר מתלות של תקופת הינקות, לעצמאות של תקופת הילדות.

3.1.4 דרישת הסביבה מהפעוט להתנהג בהתאם לנורמות החברתיות.

3.2 התפתחות גופנית:

3.2.1 צמיחה גופנית.

3.2.2 התפתחות מוטורית.

א. יכולת ניידות גדלה.

ב. כשירות ביצוע.

3.2.3 יישום לחינוך ולהוראה: התאמת סביבה פיזית וגירויים ליכולות הילד בגיל זה.

** צובל, ר')1993(, עמ' 48-43.*

3.3 התפתחות קוגנטיבית.

3.3.1 הופעת החשיבה הסמלית וביטוייה:

א. חיקוי.

ב. משחקי כאילו.

ג. שימוש במחוות.

ד. שפה.

** בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 58, 60, 84.*

** סרוף ושות')1998(, עמ' 337.*

3.4 התפתחות השפה:

3.4.1 תפקודי השפה.

העשרה

** מאסן ושות')1797(, עמ' 189.*

** שטרן-דותן, י')1981(, יחידה 8, עמ' 4-3.*

3.4.2 מיומנויות הפקה ומיומנויות קליטה.

** סרוף ושות')1998(, עמ' 308.*

3.4.3 מהלך התפתחות השפה - 4 שלבים.

** בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 89-84.*

3.4.4 גישות תיאורטיות שונות בהבנת התפתחות השפה:

א. תאוריות למידה - סקינר.

ב. למידה חברתית - חיקוי - בנדורה.

ג. מנגנון מולד לרכישת שפה - חומסקי.

* *מאסן ושות',)1979(, כרך א', עמ' 202-206.*

3.4.5 יישומים לחינוך ולהוראה:

א. תיווך המבוגר בתהליך רכישת השפה.

* *שטרן-דותן, י')1981(, יחידה 3, עמ' 20-22.*

ב. דו לשוניות.

* *סרוף ושות')1998(, עמ' 340-341.*

3.5 התפתחות רגשית - חברתית.

3.5.1 השלב האנאלי על-פי פרויד.

* *בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 28-29.*

3.5.2 התפתחות העצמי והמעבר לעצמאות.

* *בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 138-139.*

3.5.3 מודעות לעצמי ולזולת.

* *סרוף ושות')1998(, עמ' 354-356.*

3.5.4 פעילות גומלין בין פעוטות.

* *סרוף ושות')1998(, עמ' 353-354.*

3.5.5 פעילות גומלין בין המבוגר לילד:

א. חשיבות תמיכת ההורים.

* *סרוף ושות')1998(, עמ' 365.*

ב. טפול לקוי.

* *סרוף ושות')1998(, עמ' 369-370.*

3.6 יישומים לחינוך ולהוראה:

3.6.1 משמעותו של התסכול

* *סרוף ושות')1998(, עמ' 453-454.*

3.6.2 "חפץ מעבר".

* אלכסנדרוביץ, מ', אלכסנדוביץ, צ')1987(, עמ' 87.

** ויניקוט, צ')1995(, עמ' 40-35.*

3.7 קשר בין תחומי ההתפתחות:
3.7.1 קשר בין ההתפתחות המוטורית וההתפתחות הקוגניטיבית:
א. התפתחות הכישורים המוטוריים (למשל, הליכה).
ב. חקירת העולם.
ג. התמודדות עם פתרון בעיות.

3.7.2 קשר בין ההתפתחות המוטורית וההתפתחות הריגשית על-פי אריקסון.
א. קשר בין "כשירות ביצוע" והתפתחות העצמי - תחושת היכולת.
ב. יכולת ההתרחקות)התפתחות מוטורית(כפונקציה של "אמון בסיסי".

** סרוף ושות')1998(, עמ' 363-361.*

3.8 יישומים לחינוך ולהוראה: הגמילה.
3.8.1 מוכנות הילד להליך.
3.8.2 מאפיינים התפתחותיים והקשר שלהם לתהליך הגמילה.
3.8.3 דרכי גמילה.
3.8.4 מקום המבוגר בתהליך הגמילה.

** פריידברג, ס')1976(, עמ' 86-80.*
** קוגלמס, י', שמעוני, ר')1989(, עמ' 47-51*

4. "ילדות מוקדמת" - גיל הגן.

4.1 ייחודי לתקופה:
4.1.1 הילד מגלה חקרנות וסקרנות לגבי העולם.
4.1.2 עולמו של הילד מתרחב באמצעות ייצוג סמלי, אך חשיבתו עדיין קונקרטית/מוחשית.
4.1.3 שיפור ביכולת השליטה העצמית והויסות העצמי של הילד.
4.1.4 עולמו של הילד מתרחב בקשר עם בני קבוצת השווים.

4.2 התפתחות גופנית:
4.2.1 צמיחה גופנית.
4.2.2 התפתחות מוטורית.

** סולברג, ש')1995(, עמ' 141-139.*
4.2.3 יישומים לחינוך והוראה:
הקשר בין שיפור היכולות המוטוריות ותהליך היצירה בגן.
** פורת, ע', הילרוביץ, י')1998(, עמ' 42-38. **
אגם, ר', נווה, ע')1991(.
** האס, מ')1998(, עמ' 51, 65.*

4.3 התפתחות קוגנטיבית:

4.3.1 השלב הפרה-אופרציונלי לפי פיאז'ה:

א. אפיוני השלב הטרום מושגי - אגוצנטריות, אנמיזם וטרנסדוקציה.

ב. אפיוני השלב האינטואיטיבי - ריכוזיות ואי-הפיכות המובילים לקושי בשימור.

* בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 70-60.

4.3.2 דוגמאות נבחרות לביטוי אפיוני החשיבה במציאות היומיומית של הילד: יכולת
א. ספירה - "עקרון אחד לאחד".

* סרוף ושות')1998(, עמ' 404-403.

ב. השפעת האגוצנטריות על התנהגות הילד.

* כנ"ל, עמ' 422-419.

ג. תפיסת מושג הזמן ודחיית סיפוק.

* צובל, ר')1993(, 165-162.

4.3.3 יישומים לחינוך ולהוראה: התאמת הפעילויות בגן ליכולתיו ולמגבלותיו הקוגנטיביות של הילד בגיל זה:
א. סיווג ומיון.

* סרוף ושות')1998(, עמ' 427-426.

ב. עריכה בסדרה.

* סרוף ושות')1998(, עמ' 409-407.

4.4 קשב:
4.4.1 מיקוד הקשב בגירוי פחות רלוונטי.
4.4.2 סריקת יתר של מידע.
4.4.3 קושי בפריסת קשב.

* סרוף ושות')1998(, עמ' 414-413.

4.5 זיכרון:
4.5.1 קליטת כמות גדולה של מידע.
4.5.2 מיגבלות אסטרטגיות הזכירה.

* סרוף ושות')1998(, עמ' 416-414.

4.6 יישומים לחינוך ולהוראה: הקשר בין יכולות הקשב והזיכרון ותיווך המבוגר.
* סרוף ושות')1998(, עמ' 417.

4.7 התפתחות השפה:
4.7.1 יכולתו של הילד להביע רעיונותיו)אם לא נלמד בסעיף 3.4.3(.
* בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 88.

4.7.2 הקשר בין התפתחות העיר והתפתחות החשיבה.

העשרה

* כנ"ל, עמ' 89-90.

4.7.3 יישומים לחינוך ולהוראה:
א. התייחסות לשגיאות בשפתו של הילד, הבנתן והדרך להגיב אליהן.

* צובל, ר' (1993), עמ' 64-66.

ב. גמגום.

* צובל, ר' (1993), עמ' 67.

4.8 התפתחות רגשית חברתית:
4.8.1 התפתחות תפיסת העצמי:
א. המעבר להסתמכות עצמית רבה יותר - שלב יוזמה מול אשמה על-פי אריקסון.

* סרוף ושות' (1998), עמ' 438.

ב. התפתחות הזהות המינית - קונפליקט אדיפלי על-פי פרויד.

* בר-אל, צ', נוימאיר, מ' (1992), עמ' 29-31.

4.8.2 שיפור בויסות הרגשי של הילד.
א. היכולת לשאת תסכול, להביע רגשות, להפנים חוקים וכד'.

* סרוף ושות' (1998), עמ' 439-440, 453-454.

4.8.3 תפקידו של המשחק בהתמודדותו הרגשית של הילד.
א. התגברות על קונפליקטים.
ב. משחקי תפקיד.

* סרוף ושות' (1998), עמ' 439-440, 453-454.

4.8.4 יישומים לחינוך ולהוראה: שפור מיומנויות של ויסות עצמי.
א. אימון "עמידה בתור".
ב. אימון בקבלת החלטות.

* רונן, ת' (1994), עמ' 55-59.

4.8.5 היחסים עם קבוצת השווים:
א. תרומת קבוצת השווים להתפתחות.

* סולברג, ש' (1995), עמ' 183-184.

ב. כשירות חברתית - הבנת המושג.

* *סרוף ושות')1998(, עמ' 449.*

ג. חברויות ראשוניות.

* *סולברג, ש')1995(, עמ' 185-186.*
* *סרוף ושות')1998(, עמ' 451.*

ד. התפתחות האמפטיה והאלטרואיזם.

* *סרוף ושות')1998(, עמ' 458.*

ה. תוקפנות: תוקפנות אינסטרומנטלית ותוקפנות עוינת.

* *סרוף ושות')1998(, עמ' 457.*

4.8.6 יישומים לחינוך והוראה - הפחתת תוקפנות בגן:
א. חוקים וגבולות.
ב. ארגון סביבה פיסית.
ג. טכניקת ההרפיה של שנידר.

* *גרוסמן, ג')1986(, עמ' 221-223.*

4.8.7 הקשר בין ההתפתחות הקוגנטיבית וההתפתחות הרגשית:
א. חרדה ממכשירים חשמליים)מקדחה(כתוצאה מאנמיזם.

* *שכטר, ר', ומקולי, ק')1989(, עמ' 68-69.*

ב. פחד ממכשפות וממפלצות.

* *שכטר, ר', מקולי, ק')1989(, עמ' 62-65.*

5. גיל הילדות)ביה"ס היסודי(.

5.1 ייחודי לתקופה:
5.1.1 המעבר למערכת בית ספרית השופטת ומעריכה את הילד בתחומים שונים. למידת
5.1.2 מיומנויות של קריאה, כתיבה, חשבון והרחבתן.
5.1.3 מיומנויות חשיבה מתחזקות ומתרחבות: שימור וסיווג.
5.1.4 לכידות רבה יותר במושג העצמי, והרחבתו.
5.1.5 שיפור במיומנויות חברתיות עם חיזוק מעמדה של קבוצת השווים.

5.2 התפתחות גופנית:
5.2.1 צמיחה גופנית ומוטורית.

* *סולברג, ש')1995(, עמ' 199-200.*
5.2.2 יישומים לחינוך ולהוראה: הקשר בין התפתחות מוטורית ומיומנויות של קריאה וכתיבה.
* *רביב, ע', כצנלסון, ע')1992(, עמ' 61.*

5.3 התפתחות קוגנטיבית:
5.3.1 החשיבה האופרציונלית לפי התיאוריה של פיאז'ה:
א. מיומנויות שימור.
ב. מיומנויות סיווג.
ג. מיומנויות סדירה.

* *בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 72-76.*
5.3.2 יישומים לחינוך ולהוראה: שימוש במטאקוגניציה לשיפור פתרון בעיות.
* *סרוף ושות')1998(, עמ' 491.*
* *כהן, כ')1996(, עמ' 14-13.*

5.4 קשב וזיכרון:
5.4.1 שיפור ביכולות הזיכרון.
5.4.2 שיפור הקשב ויכולת הילד לשלוט בו.

* *סולברג, ש')1995(, עמ' 203-204.*
5.4.3 יישומים לחינוך ולהוראה: התמודדות בביה"ס עם ילדים בעלי בעיות קשב וריכוז.
* *סרוף ושות')1998(, עמ' 708-712.*

5.5 התפתחות השפה.
5.5.1 התמקדות בשפה כתקשורת: שמוש מדוייק וברור יותר בשפה.

* *סולברג, ש')1995(, עמ' 209.*

5.6 התפתחות רגשית - חברתית:
5.6.1 שלב החביון על-פי פרויד.

* *בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 31.*
5.6.2 התפתחות תפיסת העצמי - השינויים בתפיסת העצמי: חריצות, על-פי אריקסון:
* *סרוף ושות')1998(, עמ' 535-536.*
א. הערכה עצמית.
* *בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 141-142.*
ב. הבנה משתנה של רגשות.
* סרוף ושות')1998(, עמ' 551.
5.6.3 יישומים לחינוך ולהוראה: בעת ביה"ס.
* *מאסן ושות')1979(, עמ' 341-342.*
5.6.4 היחסים עם קבוצת השווים:
א. יצירת חברויות נאמנות.

* *סרוף ושות',)1998(, עמ' 543-544.*
ב. שמירת הגבולות בין המינים.
* *כנ"ל, עמ' 548-549.*

ג. מקובלות ודחיה בקבוצת השווים - מורמים.
* *כנ"ל, עמ' 549-551.*
5.6.5 יישומים לחינוך ולהוראה: ילדים מלמדים ילדים)הוראת עמיתים(- למידה שיתופית.
* *סרוף ושות')1998(, עמ' 509-513*

5.6.6 הקשר בין תחומי ההתפתחות: הקשר בין ההתפתחות הקוגניטיבית והרגשות ובין צמיחה מוסרית.

* *סרוף ושות')1998(, עמ' 552-553*

הנשרה

6. גיל ההתבגרות.

6.1 ייחודי לתקופה:

6.1.1 גדילה: ההתבגרות המינית והשפעתה על כל תחומי ההתפתחות.

6.1.2 רכישת מיומנויות קוגניטיביות חדשות - חשיבה לוגית.

6.1.3 חיבוש הזהות האישית ו"היציאה לעצמאות".

6.1.4 קבוצת השווים בקבוצת ההשתייכות העיקרית.

6.2 התפתחות גופנית

6.2.1 שינויים גופניים - הורמונלים והשילה המינית.

* בר-אל, צ' נוימאיר, מ')1992(, עמ' 168-170.

6.2.2 השפעותיה של ההתבגרות המינית.

* כנ"ל, עמ' 176.

6.2.3 יישומים לחינוך ולהוראה: הקשר בין ההתפתחות הגופנית לתפקוד בבית-הספר.

* סרוף ושות')1998(, עמ' 602-603.

6.3 ההתפתחות הקוגניטיבית:

6.3.1 אופרציות פורמליות לפי התיאוריה של פיאז'ה.

* בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 76-79.

6.3.2 קוגניציה אצל מתבגרים - גישת עיבוד המידע.

* סולברג, ש')1995(, עמ' 266.

6.3.3 יישומים לחינוך ולהוראה: טיפוח חשיבה ביקורתית אצל מתבגרים.

* סרוף ושות')1998(, עמ' 629-628.

6.4 התפתחות רגשית - חברתית:

6.4.1 השלב הפגיש"י-פרוד.

* בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 32-31.

עברית א' פרק 6
המשרד

6.4.2 ההתפתחות הפיסית העצמי.

א. גבוש זהות אישית - אריקסון.

ב. רכישת עצמאות.

ג. תנודות במצבי הרוח.

* *כנ"ל, עמ' 170-173.*

6.4.3 יישומים לחינוך ולהוראה - ההתאבדויות בגיל ההתבגרות - הקשר לשלב ההתפתחותי.

* *כנ"ל, עמ' 182-183.*

6.5 היחסים עם קבוצת השווים: קבוצת

6.5.1 השווים כקבוצת השתייכות.

6.5.2 התקבלות על קבוצת השווים עבור המתבגר.

* *בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 173-175.*

6.5.3 מאפיני התברויות בגיל ההתבגרות.

* *סרוף ושות')1998(, עמ' 652-654.*

6.5.4 מקום קבוצת השווים ומקום המשפחה בגיל ההתבגרות.

* *בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 178-180.*

6.5.5 יישומים לחינוך ולהוראה

א. שמוש בסמים ואלכוהול בגיל ההתבגרות.

* *סרוף ושות')1998(, עמ' 675-677.*

ב. בעיות אכילה בגיל ההתבגרות.

* *בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 182-185.*

6.6 הקשר בין תחומי ההתפתחות

6.6.1 הקשר בין ההתפתחות הגופית להתפתחות הקוגנטיבית - התפתחות עצמית המאפשרת חשיבה מופשטת.

* *סרוף ושות')1998(, עמ' 627.*

עבר לחלק א' פרק 6
העשרה
עבר לחלק א' פרק 6

6.6.2 הקשר בין התפתחות החברתית להתפתחות הביגשית - דימוי עצמי ומעמד חברתי.

העשרה

* בר-אל, צ' נוימאיר, מ')1992(, עמ' 178-177.

6.6.3 התפתחות קוגנטיבית כמשפיעה על שיקול הדעת המוסרי)המודל של קולברג(.

* כנ"ל, עמ' 97-95.

העשרה

רשימה ביבליוגרפית

הערה: הספרים של בר אל ציפי ונוימאיר, מפגשים בפסיכולוגיה יצאו במהדורה חדשה. יש להתעדכן.

אגם, ר' נווה, ע')1991("טיפוח היצירה וההבעה בחומרים הגיל הרך", מתוך: ניר יניב, נ' ווינטר, ז')עורכת(, מדריך לצריכת תרבות לגיל הרך. הוצאת משרד החינוך, ירושלים.

אלכסנדרוביץ, מ' אלכסנדרוביץ, ד')1987(גיבוש האישיות בגיל הרך. הוצאת פפירוס, תל-אביב.

בר-אל, צ',)1996(, פסיכולוגיה חינוכית. הוצאת רכס, אבן יהודה.

בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1993(, מפגשים עם הפסיכולוגיה, מפגש ראשון, פסיכולוגיה כללית. הוצאת רכס, אבן יהודה. מהדורה שנייה.

בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, מפגשים עם הפסיכולוגיה, מפגש שני, פסיכולוגיה התפתחותית. הוצאת רכס, אבן יהודה.

גרוסמן, ג')1986(, ילדים בעייתיים בכיתות רגילות. הוצאת צ'ריקובר, תל-אביב.

גרינספן, ס', פורגס, ס')1993(, "פסיכופתולוגיה בינקות ובילדות המוקדמת: מבט קליני על הארגון של חוויות חושיות ואפקטיביות - תימטיות", מתוך: כהן, א',)עורכת(, הילד כפרט - בעיות התנהגות ובעיות רגשיות. הוצאת האוניברסיטה העברית)תוכנית שוורץ(, ירושלים.

האס, מ')1998(, ילדי הגן מתנסים ומתבטאים בחומרי אומנות. הוצאת א"ח, קרית-ביאליק.

ויניקוט, ד', ו')1996(, משחק ומציאות. הוצאת עם עובד, תל-אביב.

טל, ק')1991(, התמודדות עם פחדים בגיל הרך. "הוצאה ביתית", באר-שבע.

טל, ק')1993(, התצפית ככלי בעבודת המחנך, בתוך הד הגן, נ"ח 20-25.

כהן, נ')1996(, חושבים בגן - טפוח מיומנויות חשיבה ושפה בגן הילדים. מכון ברנקו-וייס, ירושלים.

מאסן, קונג'ר, קאגן)1979(, התפתחות הילד ואישיותו. הוצאת לדורי, תל-אביב.

סולברג, ש')1995(, פסיכולוגיה של הילד והמתבגר. הוצאת מישכל, ירושליים.

סרוף, א', קופר, ר', דהרטי, ג')1998(, התפתחות הילד, טבעה ומהלכה. הוצאת האוניברסיטה הפתוחה, תל-אביב.

פורת, ע', הילרוביץ', י')1998(, עקרונות החינוך והיבטים פסיכולוגיים. תוכנית למודים בהוצאת משרד-החינוך.
פרייברג, ס')1976(, השנים המופלאות. ספריית פועלים, תל-אביב.

צובל, ר')1993(, התפתחות הילד וחינוכו. המרכז לחינוך טכנולוגי, חולון.

קוגלמס, י', שמעוני, ר')1989(, טיפול איכותי בתינוקות ובפעוטות. האוניברסיטה העברית, תוכנית שוורץ, ירושלים.

קיצינגר, ש')1985(, הריון ולידה. הוצאת כתר, ירושליים.

רביב, ע', כצנלסון, ע')1986(, משבר ושינוי בחיי הילד ומשפחתו. הוצאת מעריב, תל-אביב.

רונן, ת')1994(, הדרך לשליטה עצמית. הוצאת קשת, רמת-גן.

רינלדי, ק')1999(, הקשבה גלויה לעין, הד הגן, כסלו, תש"ס.

שטרן-דותן, י')עורכת( )1981(, גילאי הגן משנתיים עד שש. יחידות 3, 8. הוצאת האוניברסיטה הפתוחה, תל-אביב.
שכטר, ר', מקולי, ק')1989(, כשילדיך פוחדים. הוצאת הדר, תל-אביב.

חלק ג': למידה והתפתחות

הערות:

1. **חלק ג' כולו נכלל בהערכה בית ספרית למעט נושאים שמסומנים כ'העשרה'.**
2. **על כל מורה ללמד גם גישה עדכנית לנושא 'למידה והתפתחות' באישור הפיקוח (דוגמאות: נוירו פדגוגיה ולמידה, מוסיקה ולמידה, יצירתיות, מוטיבציה בכיתה, שילוב טכנולוגיות בלמידה וכד') .**

מטרות כלליות:

הבנת חשיבותו והיקפו של תהליך הלמידה לאורך חיי האדם.
הכרת דרכי למידה שונות.
הבנת תהליך הלמידה כמורכב וכמערב תהליכים שונים הפועלים בו זמנית.
הבנת מקומם וחשיבותם של גורמים מתחומים שונים היכולים לעודד למידה או לבלום אותה.
טיפוח היכולת ליישם היבטים תיאורטיים המשמעותיים לתהליך הלמידה.
הבנת חשיבות תפקידו של המחנך ויכולתו להשפיע על תהליך הלמידה.

פרק ראשון: הלמידה מהי?

מטרות: הכרת תהליכי למידה שונים.
הבנת הקשר בין מושגים בלמידה ליישומים חינוכיים.
הכרת יתרונות וחסרונות של חיזוק, ענישה, ועוד.

1. הגדרת הלמידה.

1.1 שינוי התנהגותי, לאורך זמן, כתוצאה מנסיון.
1.1.2 שינויים בהתנהגות שאינם למידה.)בעקבות אלכוהול, סמים, עייפות, מחלה(.
1.1.3 התנהגות גלויה לעומת התנהגות נסתרת.
1.1.4 למידה בתחומי החיים השונים.

** בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1993(, חלק א' - עמ' 116-117.*

2. תיאוריות התנהגותיות ללמידה.

2.1 התניה קלאסית - פבלוב:
2.1.1 הניסוי של פבלוב.
2.1.2 דעיכה, החלמה ספונטנית, הכללה והבחנה.
2.1.3 תנאים המשפיעים על התניה קלאסית:
א. זמן הופעת הגירוי.
ב. תדירות ועוצמת הגירוי.

** סרוף א' ושות')1998(, עמ' 37.*

* בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1993(, חלקא', עמ' 120-126.

2.1.4 יישומים לחינוך ולהוראה: התניה בלמידה האנושית - התניה סמנטית - הבנת משמעותן של מילים והשימוש בהן באמצעות התניה קלאסית.

** סולברג, ש',)1995(, עמ' 92.*

2.2 התניה אופרנטית - סקינר:

2.2.1 הניסוי של סקינר.

2.2.2 החיזוק:

א. תפקיד החיזוק בתהליך הלמידה.

ב. חיזוק חיובי.

ג. חיזוק שלילי.

ד. סוגי חיזוקים.

ה. תפריט חיזוקים)מלא וחלקי(.

** בר-אל, צ', נוימאיר, מ',)1993(, עמ' 128-135 מפגש I, חלק א'.*

2.2.3 העונש:

א. תפקיד העונש בתהליך הלמידה.

ב. מגבלות העונש.

** בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1993(, עמ' 135-136, מפגש I, חלק א'.*

2.2.4 עיצוב התנהגות.

** בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1993(, עמ' 139-140, מפגש I, חלק א'.*

2.2.5 יישומים לחינוך ולהוראה:

א. שימוש בחיזוקים.

ב. שימוש בעונשים.

ג. יצירת שינוי התנהגותי.

** בר-אל, צ')1996(, עמ' 35-40.*

3. הגישה הקוגנטיבית ללמידה.

3.1 תהליכים הכרתיים של עיבוד מידע - חשיבה, תפיסה, זכירה, קשב)פירוט בפרק הבא(. למידה

3.2 על פי תיאורית הגשטלט:

א. הניסוי של קוהלר.

ב. תובנה.

** בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1993(, עמ' 148-154, מפגש I, חלק א'.*

3.3 למידה על פי התיאוריה של ויגוצקי
3.3.1 מחנך כמתווך.
3.3.2 הוראה לקראת "אזור ההתפתחות הקרובה".
3.3.3 למידת עמיתים.

3.3.4 יישומים לחינוך ולהוראה.

** בר-אל, צ')1996(, עמ' 80-82.*

4. הגישה החברתית ללמידה

תאורית הלמידה החברתית - בנדורה.

* בר-אל, צ')1996(, עמ' 47-41.
* סרוף ושות')1998(, עמ' 39-38.

פרק שני: היבטים הכרתיים הקשורים בלמידה

מטרות:

הכרת מושגים הקשורים לתהליכים קוגנטיביים של תפיסה, זכירה וחשיבה והרלוונטיות שלהם לתהליך הלמידה.
הבנת הסוביקטיביות שבתהליך התפיסה.
הכרת מרכיבי הזכירה והבנת חשיבותם.
הכרת דרכים לשיפור הזכירה ומניעת השיכחה. הבנת חשיבותה של החשיבה, מרכיביה וסוגיה. הכרת המושג יצירתיות.
טיפוח הרגישות וההבנה לשונות בתהליכי התפיסה, הזכירה והחשיבה בין ילדים.

1. תיאורית "עיבוד המידע".

1.1 מהות תיאורית "עיבוד המידע".

** סרוף, א' ושות')1998(, עמ' 34-35.*

למורה: יש לבחור וללמד שני תתי פרקים מתוך 2-4.

2. תפיסה.

2.1 מה בין תפיסה לחישה.

** בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1993(, עמ' 58-60, מפגש I, חלק א'.*

2.2 החושים - פירוט קצר.

2.3 כללים בתפיסה:
2.3.1 דמות ורקע.
2.3.2 כללים של הקבוצה.
2.3.3 דמויות הפיכות כמדגימות את הכללים הנ"ל.

* בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1993(, עמ' 74-80, מפגש I, חלק א'.

2.4 קביעות תפיסתית.

* בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1993(, עמ' 87-88, מפגש I, חלק א'.

2.5 השפעת סגנון קוגנטיבי על תפיסה.
2.5.1 גלובלי לעומת אנליטי.
2.5.2 הערכה נמוכה לעומת גבוהה.

* בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1993(, עמ' 110-113, מפגש I, חלק א'.

2.6 קשב:
2.6.1 קשב סלקטיבי.
2.6.2 קשב מפוצל.

* בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1993(, עמ' 110-113, מפגש I, חלק א'.

2.7 יישומים לחינוך והוראה:
2.7.1 למידה רב חושית.
2.7.2 מיקוד הקשב באמצעות הוראה.

* בר-אל, צ')1996(, עמ' 63-65.

3. חשיבה

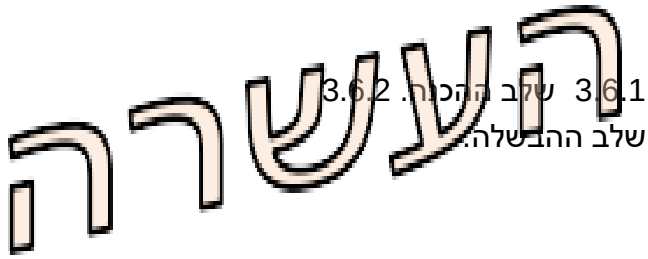
3.1 חשיבה, מהי?
3.2 מרכיבי החשיבה)סכמה, דימוי, שפה, מושג וכלל(.
3.3 סוגי חשיבה:
3.3.1 ממוקדת לעומת מסתעפת.
3.3.2 דימויית לעומת מילולית.
3.3.3 אסוציאטיבית לעומת תכליתית.

* בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1993(, עמ' 202-211, מפגש I, חלק א'.

3.4 חשיבה יצירתית ויצירתיות.
3.5 מאפייני החשיבה היצירתית על-פי גילפורד:
3.5.1 שטף מחשבתי.
3.5.2 גמישות מחשבתית.
3.5.3 מקוריות מחשבתית.

* בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1993(, עמ' 246-248, מפגש I, חלק א'.

3.6 שלבים בתהליך היצירתי:

3.6.1 שלב ההכנה. 3.6.2 שלב ההבשלה.

3.6.3 שלב ההארה.
3.6.4 שלב הביצוע. שלב
3.6.5 הבדיקה.

* בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1993(, עמ' 250-252, מפגש I, חלק א'.

3.7 יישומים לחינוך והוראה:
3.7.1 טיפוח חשיבה יצירתית, האפשר?

* בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1993(, עמ' 257, מפגש I, חלק א'.

3.7.2 התאמת סגנון ההוראה לסגנונות חשיבה ולמידה של תלמידים.

* קולא, ע')1985(.

4. זכירה.

4.1 זכירה מהי?
4.2 תהליכי הזכירה: הצפנה, אחסנה ושליפה.
4.3 היזכרות לעומת היכר.

* בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1993(, עמ' 156-161, מפגש I, חלק א'.

4.4 מודל "שלושת המאגרים".
* בר-אל, צ')1996(, עמ' 52-56.
* בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1993(, עמ' 192-193, מפגש I, חלק א'.

4.5 שכחה ועיוות מידע.

* בר-אל, צ',)1996(, עמ' 85-62.

4.6 יישומים לחינוך והוראה: דרכים לשיפור הזכירה ולמניעת שכחה - קצב ההוראה, מיקוד הקשב, הצפנה משמעותית.

* בר-אל, צ',)1996(, עמ' 62-66.

פרק שלישי: אינטליגנציה

מטרות:

הבנת מורכבות המושג אינטליגנציה.
הכרת דרכים שונות למדידת אינטליגנציה.
הבנת יתרונות וחסרונות של מבחני אינטליגנציה מקובלים.
הכרת עמדות חדשות לגבי המושג "אינטליגנציה".
הבנת הקשר שבין אינטליגנציה ללמידה ולהוראה.
הבנת הדילמה של השפעת הסביבה לעומת השפעת התורשה בנושא "האינטליגנציה".

1. הגדרות שונות למושג "אינטליגנציה".

2. הבעייתיות שבהגדרת המושג "אינטליגנציה".

** בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1993(, עמ' 8-10, מפגש I, חלק ב'.*

3. מדידת אינטליגנציה.

3.1 מבחן סטנפורד - בינה)היבט היסטורי(**יילמד בדגש על סיבת היווצרות המבחנים בלבד**

3.2 התפלגות מנת המשכל באוכלוסייה.

3.2.1 מנת משכל.

3.2.2 התפלגות נורמטיבית ומשמעותה.

3.3 מבחן וכסלר מרכיביו של מבחן אינטליגנציה.

3.3.1 חלקי המבחן: ביצועי ומילולי.

3.3.2 משמעות הציון הכללי לעומת מיוני תתי המבחן.

* בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1993(, עמ' 10-23, מפגש I, חלק ב'.

4. אינטליגנציה והישגים לימודיים.

** בר-אל, צ')1996(, עמ' 111.*

5. תרומתם ומגבלותיהם של מבחני האינטלגנציה.

** בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1996(, עמ' 112-113.*

6. מודלים שונים המציגים גישות אחרות לאינטלגנציה.

6.1 "אינטלגנציות מרובות" גישתו של גרדנר .

** אטקינסון ושות')1995(, עמ' 472-473. * ארמסטרונג)1996(, עמ' 2-3, 11-12.*

6.2 מודל "האיטלגנציה התלת קשתית" - גישתו של סטרנברג.

** סרוף, א' ושות')1998(, עמ' 518-519. * סטרנברג, ר')1998(, עמ' 112-134.*

6.3 "אינטלגנציה רגשית" גישתו של גולמן.

** גולמן, ד')1995(, עמ' 58-59.*

7. השפעת התורשה והסביבה על האינטלגנציה.

7.1 מחקרים מתאמיים.

7.2 מחקרי אימוץ.

7.3 מחקרי טיפות.

תעשרה

** בר-אל, ד', נוימאיר, מ')1993(, עמ' 34-43 מפגש I, חלק ב'.*

8. יישומים לחינוך ולהוראה.

8.1 ההשפעה ההדדית שיש לבית הספר על האינטלגנציה ולאינטלגנציה על התפקוד בבית הספר.

8.2 טיפוח ולמידה דרך האינטלגנציות שהתלמיד חזק בהן.

** בר-אל, צ',)1996(, עמ' 114.*

פרק רביעי: גורמים הנעתיים הקשורים בלמידה

מטרות:

הכרת המושג "מניע".

הבנת חשיבותם של מניעים להתנהגות האדם.

הכרת סוגי מניעים הרלוונטיים במיוחד לתהליך הלמידה.

1. הנעה מהי ?

1.1 הנעה כתנאי הכרחי בלמידה.

2.1 הנעה חיצונית והנעה פנימית.

3.1 יישומים לחינוך והוראה - שימוש בחיזוקים כעידוד להנעה פנימית.

* בר-אל צ')1996(, עמ' 157-61.

** בר-אל צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 132-134 מפגש I, חלק ב'.*

2. תיאוריות על "הנעה".

2.1 הגישה הביולוגית - תיאורית האינסטינקטים:

2.1.1 התנהגויות המונעות על-ידי אינסטינקטים.

2.1.2 השפעת הסביבה על התנהגויות אינסטקטביות.

** בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 136-139 מפגש I, חלק ב'.*

2.2 גישות קוגנטיביות:

2.2.1 תיאורית הייחוס:

א. מיקום שליטה פנימי ומיקום שליטה חיצוני.

ב. הקשר בין מיקום שליטה ל: הישגים לימודיים, רמת שאיפה, חרדה.

ג. חוסר אונים נלמד.

ד. יישומים לחינוך ולהוראה: סיוע בגיבוש סגנון ייחוס מסתגל ותיקון ייחוס לא מסתגל.

** בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 62-63 מפגש I, חלק ב'.*

** בר-אל, צ')1996(, עמ' 200-201)דוגמה 4-1(.*

2.2.2 תיאורית שיווי המשקל:

א. תיאוריית ההיסוננס הקוגנטיבי)פסטינגר(

העשרה

ב. יישומים לחינוך ולהוראה - דיסוננס פנימי כמעורר למידה.

** בר-אל צ',)1996(, עמ' 181-183, 185.*

2.3 הגישה ההומניסטית - תיאורית הצרכים של מאסלו)נלמד ברמת בסיס בחלק א כתה י' (:
2.3.1 משמעות המניעים.
2.3.2 משמעות המדרג בצרכים. הביקורת
2.3.3 על התיאוריה.
2.3.3 יישומים לחינוך ולהוראה -)ראה רמת בסיס, חלק א פרק שני סעיף 5(.

** בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 147-151 מפגש I, חלק ב'.*

3. גורמים הנעתים בתלמיד.

3.1 מניע ההישג.
3.2 מניע הסקרנות.
3.3 מניע ההתחברות.
3.4 העצמי כמניע.
3.5 החרדה כמעודדת וכבולמת למידה.
3.6 קונפליקט בין מניעים.
3.7 יישומים לחינוך ולהוראה: סיווג תלמידים על פי מניעיהם והתאמת שיטות ההוראה לתלמיד.

** בר-אל, צ')1996(, עמ' 171-178.*
** סולברג, ש')1995(, עמ', 215.*
** בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, עמ' 85-86 מפגש I, חלק ב'.*
** אדר, ל', ההנעה ללימודים ואישיות התלמיד.*

פרק חמישי: אמצעים המעודדים או בולמים למידה

מטרות:

הכרת גורמים שונים היכולים להשפיע על יכולתו של התלמיד ללמוד.
טיפוח רגישות לזיהוי אמצעים שונים המעודדים למידה והיכולת להשתמש בהם.
טיפוח רגישות באבחון גורמים שונים המפריעים ללמידה והכרת דרכים להתמודדות עימם.

1. בעיות משמעת כבולמות למידה.

1.1 משמעת - מושג יחסי.

** יריב, א')1999(, עמ' 312-313.*

1.2 הסיבות לבעיות משמעת של הכיתה כקבוצה.
1.3 הסיבות לבעיות משמעת של התלמיד הבודד.

** שמעוני, ש' ושות')1997(, עמ' 70-72.*

1.4 דרכי התמודדות עם בעיות משמעת.
** יריב, א')1999(, עמ' 264-276, או בתמצות: 185-187.*

2. המשחק כמעודד למידה.

2.1 המשחק מהו? הגדרות ותכונות מהותיות. סוגי משחק.

2.2 חשיבות המשחק בחיי הילד.

2.3 משחק ולמידה.

2.4 הקשר בין המשחק למאפיינים בהתפתחותו של הילד

2.5 יישומים לחינוך ולהוראה - המורה והמשחק:

המכללה

2.6.1 ארגון סביבה פיסית מתאימה.
2.6.2 תצפיות על הילדים בזמן משחק.
2.6.3 סוגי התערבות במשחק.

* *בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1992(, מפגש II, 150-161.*
* *מויילס, ג', ר')1997(, עמ' 34-52, 224-226.*
* *סמילאנסקי, ש', שפטיה, ל')1993(, עמ' 37-43, 108-110.*

3. צפייה בסרטים ובתוכניות טלוויזיה **ושימוש במחשב,** מקדמת או בולמת למידה?

3.1 סרטים ותוכניות טלוויזיה:
3.1.1 כאמצעי תקשורת.
3.1.2 כסוכני חברות.
3.1.3 כחלק מתרבות אורבנית.
3.2 סרטים ותוכניות טלוויזיה כמקדמים את ההתפתחות.
3.3 סרטים ותוכניות טלוויזיה כבולמים את ההתפתחות.
3.4 דוגמא להמחשת המחלוקת: הקשר שבין אלימות וצפייה בסרטים ותוכניות טלוויזיה - מחקרים.
3.5 חינוך לצפייה נבונה.

* מאסן, פ', קונג'ר, ג', קאגן, ג')1979(, עמ' 390-396.
* *רימלט, א')1997(, עמ' 25-34.*
* ענבר, ע', רביד, ש')1995(, עמ' 11-14.
* *גל, ס', אלכסנדרוביץ, מ'ק')1992(, עמ' 87-90.*
* יוגב טלי, **<u>הטמעת מחשבים בגני-ילדים</u>**, הד הגן חוברת ב', שבט, תש"ס * ניר – גל עפרה,)2001(. מכללה אקדמית אחווה

4. סביבה אלימה כבולמת למידה.

4.1 השפעת סביבה אלימה על הלמידה והאקלים החברתי.
4.2 מקורות התוקפנות - גישות שונות:
4.2.1 אינסטינקט התוקפנות.
4.2.2 התוקפנות כהתנהגות נלמדת.
4.2.3 תיסכול ותוקפנות.
4.2.4 התיאוריה ההתפתחותית של מקקובי.
4.2.5 התאוריה המוסרית ותוקפנות.
4.3 התמודדות עם תוקפנות:
4.3.1 מניעת תוקפנות.
4.3.2 התמודדות בטווח מיידי.
4.3.3 התמודדות לטווח הארוך.
4.3.4 הקשר בין אינטלגנציה רגשית, לתוקפנות.

* גרוסמן, ג')1986(, עמ' 199-206, 216-224.
* *גולמן, ד')1995(, עמ' 299-301, 333.*

פרק שישי: למידה באוכלוסיות מיוחדות

מטרות: הכרת שונות אפשרית בין אוכלוסיות שונות. הבנת השלכותיה של השונות על תהליך הלמידה.

1. שונות בין אישית.

1.1 מאפייני השונות: התנהגות, מניעים, סגנונות למידה וחשיבה, העדפות, יכולות, קצב, משכל, סגנון קוגנטיבי.

1.2 מקורות השונות: גנטיקה, מזג, סביבה.

** בר-אל, צ' (1996, עמ' 336-341.*

יש להשתמש בידע שנלמד ברמות קודמות וברמה זו.

2. הבדלי מיגדר - הבדלים בין המינים.

2.1 השוואת הישגים לימודיים

2.2 השוואת משכל.

2.3 השוואת מניעים ללמידה.

2.4 התייחסות הסביבה ללימודי בנים ובנות.

** בר-אל, צ', (1996, 317-323.*

3. הבדלי מיצב.

3.1 מרכיבי המיצב - יכולת כספית, ציפיות, עמדות, התנהגויות.

3.2 השוואת הישגים לימודיים.

3.3 השוואת משכל.

3.4 השוואת משתני אישיות.

** בר-אל, צ' (1996, עמ' 323-325.*

4. רב תרבותיות.

4.1 ערבים ויהודים:

4.1.1 הבדלים תרבותיים - ערכים, נורמות, עמדות, ציפיות.

4.1.2 השוואת המשכל, עמדות המתייחסות למקצעות הלימוד.

4.2 דתיים וחילוניים:

4.2.1 הבדלים תרבותיים - ערכים, נורמות, עמדות, עמדות, ציפיות.

4.2.2 השפעת ההבדלים התרבותיים על תכני ההוראה.

4.2.3 השוואת קוטביות בין עדתית בין הזרמים.

4.3 ותיקים ועולים:

4.3.1 העלייה כתהליך משברי.

4.3.2 התמודדות הותיקים עם העולים החדשים.

4.3.3 הסתגלות התלמיד העולה לבית-הספר/גן-הילדים.

** בר-אל, צ' (1996, עמ' 332-335.*

5. יישומים לחינוך ולהוראה.

5.1 התאמת ההוראה לייחודיות הקבוצה.

5.2 התאמת ההוראה להבדלים בינאישיים.

** בר-אל, צ'., 1996, עמ' 342-344.*

6. לומדים ייחודיים.

6.1 ליקויי למידה.

6.2 פיגור.

6.3 מחוננות.

6.4 הילד התת משיג.

6.5 מומים גופניים.

6.6 ליקויי חושים והפרעות בתקשורת.

6.7 יישומים לחינוך ולהוראה: היענות המחנך לשונות בין תלמידים.

בכל אחד מהסעיפים יש להתייחס ל:

א. איפיונים המיוחדים לאוכלוסיה זו.

ב. השפעת איפיונים אלה על יכולת הלמידה.

* זקס, ש' ושות' (1992), עמ' 15-29.

הנשרה

פרק שביעי:השפעת מצבי לחץ ומשבר על הלמידה

מטרות:

הכרת מצבי לחץ ומשבר העשויים להשפיע על תהליך הלמידה.

זיהוי תגובת הילד למצב משברי.

הכרת דרכים באמצעותם ניתן לסייע להתמודדות הילד ומשפחתו.

1. מצבי לחץ ומשבר.

1.1 תגובות אופייניות - התקפה, נסיגה, קפיאה.

1.2 התמודדות עם לחץ ומשבר (עודכן בתש"ע)

מודל גש"ר מאח"ד – מולי להד ועופרה איילון

*להד, מ'. אילון ע'.)2000(, חיים על הגבול .

1.3 סוגי משברים:

1.3.1 משבר התפתחותי.

1.3.2 משברים עקב שינויים חריפים.

1.4 ביטויי התנהגות של ילדים במצבי משבר.

1.5 גורמים המשפיעים על התמודדות הילד:

1.5.1 אישיות הילד.

1.5.2 עוצמת המשבר.

1.5.3 איכות הסיוע והתמיכה.

2. דוגמאות למשברים התפתחותיים.

2.1 המעבר לכיתה א'.

2.2 מעבר דירה.

2.3 הולדת אח.

3. דוגמאות למשברים לא התפתחותיים, בלתי צפויים.

3.1 התמודדות עם מוות:

3.1.1 מוות של אדם קרוב.

3.1.2 מוות של בעל-חיים.

3.1.3ימי זיכרון ויום השואה.

3.2 התמודדות עם שינויים במצב המשפחתי:

3.2.1 גירושין.

3.2.2 משפחה "מחוברת".

3.2.3 סוגים נוספים של משפחות.

3. התמודדות עם מצב בטחוני

3.3.1 אירועי טרור

3.3.2 מלחמה

למורה: יש ללמד דוגמא אחת למשבר התפתחותי ודוגמא אחת למשבר לא התפתחותי

בכל אחת מהדוגמאות שנבחרו תהיה התייחסות ל:

ייחודיות המצב.

הביטוי ההתנהגותי אצל הילד.

הקשר להיבט ההתפתחותי.

השלכותיו ללמידה.

התמודדות המחנך עם קשיי הילד.

בדוגמאות שלא נבחרו לדוגמה, יש להתייחס לייחודיות המצב בלבד.

הוראה

* רביב, ע', כצנלסון, ע')1992(, עמ' 11-15, 17-18, 19-22, 51-56, 45-46, 71-74, 217-228.
* *גרולמן, א', א')1980(, עמ' 141-155.*

רשימה ביבליוגרפית

אדר, ל', ההנעה ללימודים ואישיות התלמיד. בתוך: מהו חינוך? חלק א', עורך: פזי י', הוצאת אורנים.

אטקינסון, ר', הילגרד, א' ושות')1995(, מבוא לפסיכולוגיה. הוצאת לדורי, ת"א.

ארמסטרונג, ת')1996(, אינטלגנציות מרובות בכיתה. הוצאת מכון ברנקו וייס, ירושליים.

ארנון, ר')1994(, למידה במחשבה תחילה. הוצאת יסוד, ת"א.

בר-אל, צ')1996(, פסיכולוגיה חינוכית. הוצאת רכס, אבן יהודה.

בר-אל, צ', נוימאיר, מ')1993(, מפגשים עם הפסיכולוגיה. הוצאת רכס, אבן יהודה.

ברוקס, ז', ברוקס, מ')1998(, לקראת הוראה קונסטרוקטיביסטית. הוצאת ברנקו-וייס, ירושלים.

ברק גילד, פ', גרגר, ס')1997(, ללמוד בקצב שונה. הוצאת ברנקו וייס, ירושלים.

גולמן, ד')1995(, איטלגנציה ריגשית. הוצאת מטר, ת"א.

גל, ס', אלכסנדרוביץ, מ', ק')1992(, טיפוחון. הוצאת דיונון, ת"א.

גרדנר, ר')1995(, מוח, חשיבה ויצירתיות. הוצאת ספרית הפועלים, ת"א.

גרולמן, א')1978(, אנו מתגרשים: דו-שיח בין הורים וילדים. הוצאת אור-עם, ת"א.

גרוסמן, ג')1986(, ילדים בעיתיים בכיתות רגילות. הוצאת צ'ריקובר, ת"א.

זקס, ש', לוין, מ', וייסנקוף, נ')1992(, סוגיות בחינוך מיוחד. יח' 1, אוניברסיטה פתוחה, ת"א.

יריב, א')1999(, שקט בכיתה, בבקשה. הוצאת רכס, אבן-יהודה.

כהן, א')עורך( )1995(, הילד כפרט - בעיות התנהגות ובעיות רגשיות. הוצאת האוניב' העברית, י-ם.

להד ,מ' .אילון ע'.)2000(, חיים על הגבול, הוצאת נורד, ת"א

מאסן, פ', קונג'ר, ג', קאגן, ג')1979(, התפתחות הילד ואישיותו. הוצאת לדורי, ת"א.

מויילס, ג', ר')1997(, רק משחק? תפקידו ומעמדו של המשחק בחינוך לגיל הרך. הוצאת אח, קרית ביאליק.

סולברג, ש')1995(, פסיכולוגיה של הילד והמתבגר. הוצאת מישכל, ירושלים.

סטרנברג, ר')1996(, האינטלגנציה האנושית: המודל הוא המסר. בתוך: חינוך החשיבה. הוצאת ברנקו וייס, י-ם.

סטרנברג, ר')1998(, אינטלגנציה מצליחה, מעבר ל -**I,Q**. הוצאת מכון ברנקו וייס, ירושליים.

סלומון, ג')1993(, תקשורת. הוצאת ספרית הפועלים, תל אביב.

סמילנסקי, ש', שפטיה ל')1993(, המשחק הסוציודרמטי. הוצאת "אח", קריית-ביאליק.

סרוף, א', קופר, ר', דהרטי, ג')1998(, התפתחות הילד, טבעה ומהלכה. הוצאת האוניב' הפתוחה, ת"א.

ענבר, ע', רביד, ש')1995(, אוריינות בכיתה א'. הוצאת משרד החינוך התרבות והספורט, ירושליים.

פוסטמן, נ')1982(, אובדן הילדות. ספרית הפועלים, תל-אביב.

פרקינס, ד')1998(, לקראת בית ספר חכם. הוצאת ברנקו וייס, ירושלים.

פרקינס, ד')1997(, "מהי הבנה?" בתוך: חינוך החשיבה מס' 10. עמ' 5-12 הוצאת מכון ברנקו וייס, ירושליים.

קולא, ע')1985(, סגנונות למידה. מתוך: סגנונות הוראה וסגנונות למידה. משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית.

קליין, פ')1986(, ילד חכם יותר. הוצאת אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן.

רביב, ע', כצנלסון, ע')1992(, משבר ושינוי בחיי הילד ומשפחתו. הוצאת עמיחי, ת"א.

רימלט, א')1997(, טלוויזיה במבחן. הוצאת רכס, אבן-יהודה.

שוורצוולד, י')1978(, לא לבדו - אשנב לפסיכולוגיה חברתית. הוצאת האוניברסיטה הפתוחה, ת"א.

שמאק, ר', שמאק, פ')1978(, תהליכים קבוצתיים בכיתה. הוצאת אח, קרית ביאליק.

שמעוני, ש' ושות')1997(, משמעת בכיתה - היבטים פסיכולוגיים וחינוכיים. הוצאת מכון מופ"ת, ת"א.

Vygotsky, L. (1978)," Interaction between Learning and Development". In M. Cole, J. Steiner et. al (Eds.), ***Mind in Society****. Cambridge, Harvard Press.*